

1178

151.7
—
V-18

1930

2010

* 42001

151.7

15-18

Պրոֆ. Ա. ՄԱԿՈՎԵԼՍԿԻ

Թարգմանությունը

Խմբ. Հ. Գ. ԺԱՄԿՈՉՅԱՆԻ

ՄԱՆԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

2291

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1

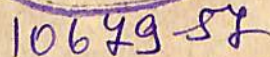
ՄԱՆԿԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ, ՆՊԱՏԱԿԸ և ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Բազու — Баку

1930

151.7
5-18

584

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ № 1

Առաջարկութեանս համար.

Մ. Ռաֆայելուքյան
նպասակը.

Մանկարանության նշանակութիւնը.

Յուրաքանչյուր աշխատավոր, իր գործի հաջողութեան տեսակետից, պետք է ծանոթ լինի այն առարկաների հատկութիւնների հետ, վորոնց մշակմամբ ինքն զրադիում է: Որինակ՝ կոշկակարը պետք է իմանա կաշվի հատկութիւնները և նրա զանազան տեսակների առանձնահատկութիւնները, հյուանը պետք է ծանոթ լինի փայտի հատկութիւնների և նրա տեսակների առանձնահատկութիւնների հետ: Նույնպես էլ մանկաբանը պիտի ճանաչի մանկան հասակի առանձնահատկութիւնները, վորպեսզի արդյունավետ լինի նրա աշխատանքները:

Վերջին ուսումնական ժամանակ, ուժ և միջոցներ են կոր-
չում անապատակ, մեր դպրոցը մանկաբանության գիտության
հետ ծանոթ չլինելու պատճառով: Յեթե մենք հաշվի առնենք
հետամնաց աշակերտները թիվը, յերկրորդ տարեցիների խոշոր
տոկոսը և այն հանգամանքը, թե վերջին թույլ պատրաստու-
թյուն են տալիս ավարտողներին և վերջին հաճախ և դպրոցը
այլանդակում աշակերտի անձնավորությունն ու հաշմանդամ
դարձնում նրան՝ թե ֆիզիկապես, թե հոգեպես և թե բարոյա-
պես, այն ժամանակ կհասկանանք մեր ուսուցչության մանկա-
բանական պատրաստության անհրաժեշտության խոշոր նշանա-
կությունը:

Վորպեսզի գյուղացին լավ բերք ստանա, նա պետք է ունենա՝ վոչ միայն լիարժեք սերմացու, այլև պետք է ծանոթ լինի հողի հետ և կարողանա պետք յեղածին պես վարվել նրա հետ (փափկացնել, պարարտացնել և այլն)։ Այդպես ել ուսուցիչը պետք է լավ իմանա վոչ միայն՝ ավանդելիք առարկան, այլև սովորող յերեխայի ընդունակություններն ու բնավորությունը (природу)։ Ուրեմն, ինչպես վոր հողն ուժասպառ է լինում անձիշտ ոգտազործելուց, այնպես ել սովորողների ուժերն են սպառվում, յերբ նրանց հետ անգիտակ կերպով են վարվում։ Վորպեսզի դպրոցը՝ ամենաքիչ ժամանակ, միջոց և ուժ գործադրելով՝ ամենամեծ արդյունքի հասնի, և վորպեսզի դաստիարակությունն ու ուսուցումն ամենակարճ, ճիշտ և խնայող միջոցներով իր նպատակներին հասնի պետք է մանկաբանության ամբողջ աշխատանքներն ընթանան համաձայն մանկաբանության տվյալների։

Մանկաբանությունը հանդիսանում է մանկավարժության և տարբեր առարկաների դասավանդման մեթոդիկայի անհրաժեշտ հիմունքը (базис)։ Յերեխայի հասակի առանձնահատկությունները հաշվի չառնող մանկավարժությունը մշտապես լի յե լինում սխալներով և չհիմնավորված քմածին հավաստիացումներով, ուրեմն և նա գործնականում կլինի ապարդյուն և վոչ գիտական իր բովանդակությամբ։

Մանկաբանությունն այն գիտություն է, որը պարզվում է մանկան ուսումնառման գործընթացում և հայտնաբերում է մանկան որդանիցմի և մանուկ անձնավորության յուրահատուկ կողմերը։ Մանկաբանության նպատակն է մանկան հասակի ամբողջական ուսումնասիրությունը։ Մանկաբանությունը զննում է մանկան հասակի կենսաբանական, սոցիոլոգիական և հոգեկան առանձնահատկությունները՝ վոչ թե առանձին-առանձին վերցրած, այլ նրանց ներքին կապի և փոխադարձ կախման մեջ։ Նա համադրում է մանկան մասին յեղած բոլոր գիտելիքները, վորոնք լուսաբանում են նրա զարգացումը՝ ֆիզիկական, հոգեկան, սոցիոլոգիական կողմերից և ձգտում է մարդու աճող որդանիցմի ուսումնասիրել վորպես պսիխոֆիզիկական ամբողջություն, նաև վորպես արդյունք այն սոցիալական միջավայրի, վորի մեջ յերեխան աճում ու զարգանում է։ Այսպիսով՝ մանկաբանությունն ամբողջական ու սինտետիկ (համադրված) ուսումնասիրություն է մանկան մասին։

Մանկաբանությունը յերիտասարդ գիտություն է։ Նա վերջնականապես ձևավորվեց միայն XX դարու սկզբներում։ Մեծ մանկաբաններ՝ Ամոնս Կոմենսկին, Ռուսսոն, Պեստալոցցին, Ուշինսկին և ուրիշները, վաղուց են արտահայտել այն միտքը, վոր մանկան հասակն առանձնահատուկ է իր մտավոր հուզական-կամային կազմակերպումը, վոր մանկավարժը պետք է ուսումնասիրի յերեխայի բնությունն ու հասակի յուրաքանչյուր աստիճանի առանձնահատկությունները և վոր՝ դաստիարակության սկզբունքները պետք է հիմնավորված լինին մանկան վարքագծի վրա։ Այսպես թե այնպես յերեխաների սինտետատիկ գիտական ուսումնասիրությունը սկսվել է միայն 1882 թվին, յերբ լույս տեսավ Պրեյերի «Յերեխայի հոգին» գիրքը։ Սկզբներում յերեխայի ուսումնասիրությունը սինտետիկ (համադրված) բնավորություն չուներ, այլ յերեխայի կյանքի տարբեր կողմերն ուսումնասիրվում էյին առանձին-առանձին գիտություններով։ Բժիշկներն ուսումնասիրում էյին յերեխայի մարմնական զարգացումը, մանկան հիվանդություններն ու պակասությունները, հոգեբաններն ուսումնասիրում էյին յերեխայի խելքի, զգացմունքների և կամքի զարգացումը, նրանց վարքագծի առանձնահատկությունները և դաստիարակության մեթոդները, սոցիոլոգները և ազգագրագետները (этнологи) ուսումնասիրում էյին յերեխայի վիճակը, իրենց ժամանակակից աշխատանքի պայմաններում, և յերեխաների կյանքը՝ կապված նրանց շրջապատող միջավայրի հետ։ Զկար յերեխայի մասին ամբողջական մի գիտություն, վորն ուսումնասիրեր յերեխայի կյանքի վոչ թե առանձին-առանձին կողմերը, այլ այն ռեալ կապը և կոնկրետ ամբողջությունը, վորոնք ձևավորում են այդ բոլոր կողմերն իրենց փոխադարձ կախման մեջ։

Մանկաբանության գաղափարը, վորպես մանկանը բոլոր կողմերից ուսումնասիրող սինտետիկ ամբողջական մի գիտություն, ծագել է Ամերիկայում և այդ գիտության հիմնադիրը յեղել է Ստենլի Խոլլը։ Նա անց երկացնում այն միտքը, վոր դպրոցը գոյություն ունի յերեխաների համար, ուրեմն և դպրոցի կենտրոնում պետք է գտնվի ինքը աշակերտն իր հարցապնդումներով ու պահանջներով և վոչ թե ուսումնական ծրագիրը։ Ուսուցման ժամանակ ամենից առաջ պետք է ի նկատի ունենալ յերեխայի զարգացումը։ Դասավանդման առարկաները արժեքավոր են միայն այնքան, վորքան նրանք նպաստում են յերեխայի զարգաց-

մանր. այդ պատճառով բացի իր ավանդելիք առարկան ճանաչելուց և իմանալուց, նա կարիք ունի նաև յերեխային ճանաչելու:

Յերեխան ճիշտ ճանաչելու գործում, Ստենլի խոլլի կարծիքով, վոչինչ այնքան չի խանգարել, վորքան մանկան հոգեբանության, բնախոսության, սոցիոլոգիայի և իրական կյանքի մեջ, մինչև այժմ ել գոյություն ունեցող այն անթափանցելի պատնեշը, վորի հետևանքով յերեխայի ուսումնասիրությունը մինչև որս ել չեղել և վոչ կենսական, անպտուղ և գործնականին անկցող: Ստենլի խոլլի շնորհիվ առաջ յեկած մանկաբանական շարժումը բարեփոխություններ մտցրեց Ամերիկայի դպրոցական գործում, նոր հիմքերի վրա դնելով այնտեղի մանկավարժությունը:

Այն ժամանակ, յերբ Գերմանիայում, Մանկաբանությունը Ֆրանսիայում, Անգլիայում և մյուս յեր- նր Ն. Ս. Հ. Մ.-ում. կրնեցում (բացառությամբ Բելգիայի) մանկաբանությունը գաղափարը լայն ընդունելություն չգտավ և յերեխան առաջվա նման շարունակվում եր ուսումնասիրվել վորպես առարկա առանձին-առանձին գիտությունների, վորոնք անթափանցելի միջնապատով բաժանված են իրարից, Ն. Ս. Հ. Մ.-ում մենք ականատես ենք մանկաբանություն ծագվմանը, վորտեղ նա առաջին անգամ դառնում և մարքսիստական գիտական գիտական գիտցիպլինա, լուստրանված մատերիալիզմով և դիալեկտիկայով:

Նորհրդային մանկաբանությունը մշակում և այն հարցերը, վորոնց առաջ և քաշում խորհրդային մանկավարժական պրակտիկան և տալիս և գիտական հիմնավորումն մեր աշխատանքային դպրոցի մանկավարժական աշխատանքների մեթոդներին ու բովանդակությունը: «Իստիարակչական պրոցեսը մատերիալիստական տեսակետից անըմբռնելի չէ, ասում և ընկ. Լուսաշարսկին, յեթե նա հենված չէ մանկաբանության վրա:

Մանկաբանությունն ուսումնասիրելով, թե ինչ և յերեխան, ինչ որենքներով և նա զարգանում, ինչ մեթոդներով կարելի չէ վորոշել նրա զարգացումը և ուղղություն տալ նրան, այդ իսկ միջոցներով լուսաբանում և մեղ համար յեղած բոլոր արդյունավետ պրոցեսների մեջ, գուցե, ամենակարևորը՝ նոր մարդ արտադրելու պրոցեսը: Հարկավոր է, վոր յուրաքանչյուր ուսուցչի ուղեգրում ապրի, թեկուզ և փոքր բայց, բավականին ուժեղ մանկաբանը»: Հիմա քննենք մանկաբանության առարկան ու նրա խնդիրները:

Մանկական հասկի յուրահասկություններ. ա. ֆիզիկական առանձնահատկություններ.

Առաջներում յերեխաների վրա նայում ելին վորպես հասակավոր մարդու մանրանկարի վրա, յենթադրելով, վոր յերեխաներն ամեն բանով նման են մեծերին և տարբերվում են նրանցից հասակի փոքրությամբ և պակաս փորձառությամբ: Յեվ միայն XIX դարու վերջում, յերբ սկսվեց մանկան ավելի խոր ու ճշգրիտ ուսումնասիրություն, հաստատվեց, վոր յերեխան հասակավորի փոքր պատճենը չէ, այլ մի առանձին գոյություն, իր մարմնի առանձնահատուկ կազմվածքով, գործարանների յուրաձև գործունեությամբ, յուրահատուկ հոգեկան վիճակով, առանձին վարքագծով և ապրելակերպով:

Կենդանական աշխարհում ել ձագերը յերբեմն ուժեղ կերպով տարբերվում են մեծերից: Վորպես որինակ կարող և ծառայել գորան ու շերեփուկը կամ թիթեռն ու նրա թրթուռը: Միջատը իր միագույն, սողացող վիճակից քնած և կիսամեռ հարսնուկի անցնելը, նրանից հետո յեկ փայլուն և թռչկոտող թիթեռնիկ դառնալը թվում և վորպես հրաշալի կերպարանափոխություն (метаморфоза). վոչ միայն արտաքինն և փոխվել բոլորովին, այլ և նրա շարժողությունների բնույթը, սննդառությունն ու ապրելակերպը:

Մարդն ել իր զարգացման ընթացքում յենթակա յե մի շարք ձևափոխությունների (метаморфоза). մարդու մանկական հասակը տարբերվում և մեծերից վոչ միայն իր չափով, այլ և մարմնի կազմությամբ, ֆիզիոլոգիական գործողություններով, հոգեկան հատկություններով և վարքագծով (характером поведения): Յերեխաները մեծերի հետ համեմատած՝ ունեն մարմնի մասերի տարբեր արտաքին ձև, այդ մասերի համեմատական տարբեր փոխարարելություն, նույնպես և որգանիդմի ներքին տարբեր կազմություն:

Յերեխայի կմախքն ևս տարբեր և մեծերի կմախքից: Նա ունի տարբեր մարմին և տարբեր արյուն: Նորածնի արյունն իր բիմիական բաղադրությամբ այնքան ուժեղ կերպով և տարբերվում հասակավորի արյունից, վոր թվում և, թե մեր առաջ կենդանական բոլորովին ուրիշ տեսակի արյուն է: Անատոմիական (մորֆոլոգիական) տարբերություններից անբաժան, նա ունի բնախոսական (ֆիզիոլոգիական) տարբերություններ: Հասակավորը և յերեխան միանման չեն շնչում: Միատեսակ չեն նաև արյան առաջ քալն ու արյան շրջանառությունը: Կերակրի մարսողությունը ըն-

դունակութիւնը մանկական հասակում և ավելի ուշ տարիներում, տարբերվում են միմյանցից ինչպես աստիճանով, նույնպես և բնույթով:

Շատ եյական ե նաև ներզատման (секреция) գեղձերի սխտեմի գործունեությունը մեջ յեղող տարբերությունը, վորոնց ազդեցությունն որդանիզմի կենսական գործունեությունը վրա հափազանց մեծ է: Յերեխայի և մեծի մկանային ապպարատի գործունեությունն ել տարբեր է: Տարբեր են նաև յերեխայի և հասակավորի արթնության ու քնի ռիթմը (ритм) և քնի խորությունն ու տևողությունը:

Այսպես ուրեմն յերեխայի ուտելը, շնչելը, քնելը և շարժվելը բոլորովին տարբեր են հասակավորներից: Ահագին տարբերություն կա մանկան և հասակավորի որդանիզմների մեջ՝ թե կենսաբանական տոկոսություն և թե արտաքին վնասակար ազդեցությունների ու հիվանդությունների հանդեպ որդանիզմի ընդիմադրության ուժի տեսակետից: Մանկան նյարդային համակարգությունը նույնպես ունի իր առանձնահատկությունները: Յերեխաների ուղեղը պարունակում է ջրի ավելի մեծ տոկոս, քան մեծերի ուղեղը: Յերեխայի նյարդային բջիջները տարբերվում են մեծերի նյարդային բջիջներից իր մեծությամբ, կազմության բարդությամբ:

Կարևոր տարբերություն կա նաև միելինի, (миэлин) դանդրիդների և խրոմատինի հատիկների մեջ: Ծնվելու ժամանակ գլխի ուղեղի նյարդաթելերը (волокна) միելինաթաղանթ չեն ունենում: Յերե յերեխան աճում է, նրա զարգացման յուրաքանչյուր քայլը կախված է միելինի առաջ գալուց: Նայած թե նյարդաթելիկների վոր մասն է ծածկված միելինյան թաղանթով, ըստ այնմ ել կարելի յե դատել, թե յերեխայի զարգացումը վորքան է առաջադիմել: Մեծ նշանակություն ունի նաև նյարդային ճյուղավորման աճումը: Նյարդային բջիջները սկզբում յերեում են առանց ճյուղերի (դանդրիդային) և միայն աստիճանաբար են ճյուղավորվում: Նյարդային համակարգության զարգացման մեջ կարևոր գործոն է հանդիսանում նաև խրոմատինի հատիկների շատությունը, վորոնց ներկայությունը, կենդանի եյակի զարգացման հետ միասին ավելի նկատելի յե դառնում: Յերե շան ձագը դեռ խարխափելով է շարժվում, չի կարող վազել և նայել, դրա պատճառը վոչ թե նրա ֆիզիկական անկարողության մեջ է, այլ նրանում, վոր նրա նյարդերը դեռ զուրկ են միելինից և չունին խրոմատինի հատիկների հարկավոր քանակությունը:

Յեթե այդքան մեծ է յերեխայի ուր. Մանկան հասակի հասակավորի մեջ յեղած ֆիզիկական տարբերությունը, ապա հասկանալի յե, վոր հոգեկան տեսակետից ել նրանց մեջ յեղած անջրպետը մեծ կլինի, վորովհետև մարդն իրենից ներկայացնում է ֆիզիկո-հոգեբանական մի անբաժանելի ամբողջություն և միայն վերացականորեն կարելի յե տարբերել ֆիզիկական ու հոգեկան գործողությունները, վորոնք եյապես անբաժանելի կերպով են միացած միմյանց հետ:

Վորքան քիչ նմանություններ ենք գտնում նորածնի, պատանու ու հասակավորի բնավորության և կենցաղի մեջ, յերե նրանց համեմատում ենք իրար հետ. առաջինը փոքր, անոգնական, ծծկեր, քիչ շարժվող, նստելու, կանգնելու, քայլելու, իր գլուխը պահելու մեջ անկարող, իր սնունդը կազմող կաթն ընդունելու մի մոմենտից մյուսը քնող. այն ինչ յերկրորդը՝ պատանին, անսպառ ենք դիտարկելով, շարժումների արագությամբ, բազմատեսակ հետաքրքրություններով լի, մի առարկայի գրավչությունից մի ուրիշ գրավչությանը անցնող, և վերջապես առնական հասակ ունեցողը՝ կազմակերպված հայացքներով և լիովին ձևավորված հետաքրքրություններով, վորոնք տարբերվում են կամքի կայունությամբ և վորեւ մասնագիտական ասպարիզում կենտրոնացած աշխատունակությամբ:

Համեմատելով մարդու ինքնությունը նրա զարգացման տարբեր շրջաններում, մենք տեսնում ենք, վոր հափազանցություն չի լինի, յեթե ասենք՝ նա ուրիշ մարդ է դարձել: Նրա խելքը, նրա բնավորությունը, նրա հետաքրքրությունը, նրա վերաբերմունքը դեպի իր շրջապատը փոխվել են: (Դրված միևնույն պայմաններում՝ նա տարբեր ձևով կներմբունի և տարբեր ձևով կործի):

«Յեթե, — ասում է Ֆորստերը, — մարդու յուրաքանչյուր շրջան (фаза) մարմնանար առանձին-առանձին մարդկանց մեջ, և բոլորին հնարավոր լինելու ժողովել, ապա նրանք կներկայացնեն իրենցից հափազանց ալլազան մի խմբակ հակառակ հայացքներով և շուտով կցրվեն, առանց ցանկանալու յերեւել իրար նորից հանդիպել: Այն, թե ինչպես է յերեխան շրջապատող աշխարհը ներընդունում, ինչպես է հասկանում շրջապատող իրականությունը և իր վերաբերմունքը դեպի նա ինչպես է իմաստավորում, ինչպես է պատասխանում (реагирует) իր ստացած տպավորություններին, այդ բոլորը հիմնովին տարբերվում են հասակավորից:

Վորպեսդի որինակով լուսաբանենք մանկական հասակի հոգեկան յուրահատկությունները, բերենք Կոնիովի առականների յերեխաների վրա թողած բարոյական ազդեցութեան վերաբերյալ գիտողություններ: Յերբ յերեխաների համար կարգացվել և «Ազուալը ու ազվեսը» առակը, բոլորի յեւ համակրանքն ազվեսի կողմն և յեղել: Նրանք հափշտակվել են նրանով: Նրանց թվացել և, վոր նա շատ խելոք և նուրբ կերպով և ծաղրել հիմար ազուալին: Սպասվող հետեանքը տեղի չի ունեցել (քծնութեան ու քրծնողի հանգեպ զգվանք): Նույնը և «Ճպուռն ու մըջյունը» առակի ժամանակ, յերեխաների կարեկցությունը գրավել և անհոգ ճպուռը, իսկ մուսյլ ու տխուր մըջյունը նրանց զգվելի յե թվացել: Յեւ առակը նրանց կարծիքով ուղղված և յեղել մըջյունի ժլատութեան դեմ: Փոխանակ յերեխաներին դեպի աշխատանքը հարգանք ներշնչելու, առակը ներնչել և նրանց թեթև, անհոգ կյանքի գեղեցկություն:

Ընդհանրապես յերբ յերեխաները դատում են անկախ մեծերի հայացքների ազդեցությունից, հաճախ նրանց դատողությունները մեծերի կարծիքների հակապատկերն և ներկայացնում:

Հենց մանկական հասակի բոլոր առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունն էլ կազմում և մանկաբանութեան առարկան: Նրա առաջ դրված խնդիրները չափազանց ընդարձակ են: Մանկաբանությունը պետք և վերականգնի մանկան որդանիդմի և ինքնութեան զարգացման շրջանները (стадии), պարզաբանե այդ զարգացման որենքներն ու գործոնները (факторы), ուսումնասիրի մանկան հասակի առանձին շրջանների առանձնահատկությունները և նրանց համար մորֆոլոգիական, ֆիզիոլոգիական և հոգեկան ստանդարտ (стандарт) վորոշի, պարզի մանկական ինքնութեան տարրեր կողմի զարգացման որինաչափությունը (շարժողական—моторный, զգայարանական—сенсорный, իմացական—интеллектуальный, հուզական—эмоциональный, կամային—волевой և այլն), ուսումնասիրի մանկական կոլլեկտիվը և նրանց սոցիալական վարքի և վոլյուցիան:

Մանկաբանությունը զբաղվում և նաև մանկական մասսայի տիպաբանական (типологический) ուսումնասիրութեամբ: Սրան և վերաբերում այսպիսի հարցեր. որինակ՝ յերեխաների զանազան

շինվածքի (конституция*) և բնավորությունների տարբերությունները, աղջիկների և տղաների զարգացման ընթացքի տարբերությունը, յերեխաների անհատականութեան տարբերությունը՝ կապված նրանց ձիրքավորման (одаренность) և պրոֆեսիոնալ պիտանիութեան խնդրի հետ, քաղաքի և գյուղի յերեխաների տարբերությունը, սոցիալական տարրեր դասակարգերի յերեխաների տարբերությունը, տնտեսական, դասակարգային, պոցիալկենցաղային, սանիտարա-առողջապահական, արտադրական-աշխատանքային և կուլտուրական պայմանների ազդեցությունը յերեխաների վրա:

Մանկաբանությունն ուսումնասիրում և մանկական աշխատանքն ու հանգիստը, մանկական խաղը, մանկական նկարը, մանկական կիրնոն, մանկական թատրոնը, մանկան սեռային վիճակը (сексуальность), մանկական պակասավորությունը, մանկական հանցագործությունը, մանկական անապաստանությունը և այլն: Վերջապես մանկաբանությունը հիմնված մանկան զարգացման որենքների ու գործոնների ուսումնասիրութեան վրա, փնտռում և յերեխայի կատարելագործման և դաստիարակութեան ճշգրիտ սխեմա կազմակերպելու ուղիները: Այդ նպատակին են ծառայում դաստիարակչական մեթոդների, ուսումնական ծրագրերի, դասավանդման մեթոդիկաների և մանկավարժական աշխատանքի մյուս ելամենտների մանկաբանական անալիզները:

Մանկաբանությունը, վորպես յերիտասարդ գիտություն՝ այդ հարցերից շատերի ուսումնասիրությունը դեռ նոր և ձեռնարկել և նրանք դեռ սպասում են իրանց գիտական լուծմանը:

Խորհրդային մանկաբանութեան հիմնական մեթոդը հանդիսանում և դիալեկտիկական մատերիալիզմը: Այն առաջնորդող գաղափարները, վորոնց մանկաբանությունը քաղում և դիալեկտիկական մատերիալիզմից հետեյալներն են. նյութը հանդիսանում և սկզբնական անժխտելի իրողություն: Անորդանական բնությունը, որդանական աշխարհը և մարդկային հասարակությունը միևնույն նյութի զարգացման հետևողական աստիճաններն են: Բայց դիալեկտիկական մատերիալիզմը հակառակ մետաֆիզիկական մատերիալիզմի, վոր գիտակցությունն ամբողջ

*) Կոնստիտուցիա (конституция) ասելով մենք հասկանում ենք մարմնի կառուցվածքի և որդանիզմի գործունեյութեան այն առանձնահատկությունները, վորոնց հիման վրա մարդիկ բաժանվում են տիպերի, տարբերվելով միմյանցից իրենց վարք ու բարքով:

Ջապես նույնացնում է բնախոսական պրոցեսների հետ, անգիտանալով հոգեկան յերևույթների վերականգնողական յուրահատկությունները,— չի նույնացնում գիտակցութունն ուղեղի ֆիզիկական պրոցեսների հետ: Նա ճանաչում է գիտակցության իրական գոյութունը, համարելով այն նյութի ավելի բարձր զարգացած մի ձևի առանձնահատկությունը: Գիտակցութունը գոյութուն ունի այնպես, ինչպես գոյութուն ունի շարժողութունը, այսինքն վոչ թե ինքն իրա համար և անկախ, այլ վորպես նյութի հատկություն, վորպես նրա ֆունկցիան:

Դիալեկտիկական մատերիալիզմի այդ դրության համաձայն ել խորհրդային մանկաբանութունը կառուցվում է պոսիտիվիկական միականության (МОНИЗМ) սկզբունքով, բացատրելով մանկան վարքը նրան հատուկ ֆիզիոլոգիական մեխանիզմներով (նեւրառեկով նաև նյարդային գործունեւթյան բարձր մեխանիզմները): Նա միաժամանակ հաշվի յե առնում նաև նրանցից անբաժան, բայց սպեցիֆիկ և սուբյեկտիվ կողմը՝ գիտակցութունը:

Դիալեկտիկական մատերիալիզմի յերկրորդ առանձնահատկութունը նրա ունեցած հայացքն է իրականության վրա, վորպես անընդհատ փոփոխվող պրոցեսի: Անշարժ վոչինչ չկա: Ամեն ինչ զտնվում է շարժողության և անընդհատ զարգացման մեջ: Այդ պատճառով զարգացման յուրաքանչյուր շրջան պետք է ուսումնասիրվի իր յուրահատկության մեջ: Հենց մանկաբանության մեջ ել տիրապետում է դրան լրիվ համապատասխանող դինամիկ տեսակետ, նա ուսումնասիրում է մանկական որդանիզմի և յերեխայի ինքնության զարգացման պրոցեսների ժամանակահատվածները և մանկության զարգացման աստիճանների անդադրում միմյանց հաջորդումը, փոփոխութունների ընթացքը և աճման որոնքները: Նա յերեխայի հասակի զարգացման յուրաքանչյուր շրջանը ձգտում է հասկանալ կյանքի մյուս շրջաններից նրա ունեցած տարբերության և ուրույնության բոլոր մոմենտներով:

Դիալեկտիկական մեթոդը պահանջում է նաև բոլոր յերեվույթներն ուսումնասիրել նրանց փոխազդեցության և փոխադարձ կապի մեջ: «Կա միայն կոնկրետ ճշմարտություն» — սովորեցնում է մեզ դիալեկտիկան: Դա նշանակում է, վոր յուրաքանչյուր յերևույթ պատմականորեն պայմանավորված փաստ է և յուրաքանչյուր առարկայի մասին պետք է դատել այն պայմաններում, վորոնց մեջ նա կա: Ժամանակից ու տարածությունից դուրս յերեխա գոյութուն չունի: Մենք պետք է ուսումնասիրենք վոչ թե բոլոր ժամանակներին ու ժողովրդներին պատկանող մի

ինչ վոր վերացական (абстракт) յերեխայի, այլ վորոշ պատմական ժամանակաշրջանի յերեխայի, վորը պատկանում է վորոշ սոցիալական դասակարգի և ունի վորոշ տարիք ու սեռ՝ սերված վորոշ ցեղից ու ազգությունից, վորն ունի մարմնական այս կամ այն շինվածքը (конституция) և ցայտուն բնավորութուն, վորն ապրում է այս կամ այն ֆիզիկական և սոցիալական միջավայրում: Այդ իսկ պատճառով, խորհրդային մանկաբանության մեջ, յերեխայի ուսումնասիրության գործում տիրապետում է ամբողջական սինտետիկ մոտեցում: Նա ձգտում է մանկան զարգացումը հասկանալ բոլոր պայմանների համադրությունից նրա ունեցած կախման մեջ, պայմաններ, վորոնց միջից անցնում է այդ զարգացումը և մանկան բարք ու վարքը, յուրաքանչյուր գործողութուն նա բացատրում է կապված այն կոնկրետ դրության հետ, վորի մեջ նա կատարվել է:

Դիալեկտիկայի մյուս առանձնահատկութունը հանդիսանում է հակասության որոնքը և նրան շարժող ուժը: Հակասությունը կյանքի ընդհանուր որոնքն է. առանց նրա չկա զարգացում ու հառաջդիմություն: Յուրաքանչյուր առաջախաղացում կատարվում է գոյութուն ունեցող հակասությունների պայքարի ճանապարհով: Զարգացման հակասությունը, հակամարտությունների և միջադեպերի ներկայությունը, վորոնք պայմանավորում են շարժման պրոցեսները, կրիտիկաների անխուսափելիությունը, հավասարակշռությունը խախտող մոմենտները և ապա նույնը տարբեր հիմունքներով վերականգնելը,— այդ բոլորն անխուսափելիորեն գոյութուն ունին նաև մանկաբանության մեջ:

Զարգացման համար անհրաժեշտ յեղող հակասությունների հետ միաժամանակ՝ դիալեկտիկայի մեջ գոյութուն ունին, զարգացման ընթացքում, քանակը վորակի փոխվելու և թռիչքների որոնքները: Քանակի մեծացումն ու փոքրացումն ունին իրենց սահմանը, վորից անցնելու ժամանակ փոխվում է առարկայի կամ յերևույթի վորակը: Նոր վորակի անցնելը թռիչք է: Զարգացումն աստիճանական անընդմիջական եվոլյուցիա չէ, այլ նրա ընթացքում փոփոխականության շղթան ընդհատվում է մի շարք թռիչքներով: Զարգացման թռիչքային ընույթի վերաբերյալ որոնքն արդարանում է նաև մանկաբանության մեջ:

Յերեխայի զարգացման ընթացքում գոյութուն ունին ամբողջ որդանիզմի վերաշինման մոմենտներ, յերբ նա անցնում է աճման մի նոր շրջան: Այդպես է որինակ՝ արգանդային մանկությունից արտարգանդային մանկության անցնելը, ծննդաբերական ակտով մոր արգանդից բաժանվելը: Իր մուծ, տաք, նեղ-

վածք, լուրի բանտից մանուկը միանգամից անցնում է ընդարձակ մի աշխարհ, վորտեղ յենթակա յե բազմազան զրգիւնների:

Յերեխայի որգանիզմի չափազանց ուժեղ վերաշինման պրոցես է տեղի ունենում նաև սեռական հասունության շրջանում: Առանձին գործարանների զարգացման և որգանիզմի ֆունկցիայի կամ անհատի առանձին ընդունակութիւնների ուսումնասիրութեան ժամանակ մենք տեսնում ենք, թե ինչպես այդ զարգացումը պատկերացնող սղեղը (кривая), վորն աստիճանաբար ու սահուն կերպով է բարձրանում, հետո հանկարծական ուժեղ թռիչք է գործում: Ընդհանրապես յուրաքանչիւր զարգացման արդիւնք պայմանավորված է զիգագններով:

Դիալեկտիկայի վերոհիշյալ տվյալներին անհրաժեշտ է ավելացնել նաև պատմական մատերիալիզմի հիմնական կանոնը. «Դիտակցութիւնը վորոշվում է կեցութեամբ» այսինքն՝ արտադրութեան յեղանակները և նրանից բխող հասարակական փոխ-հարաբերութիւնները վորոշում են տվյալ հասարակութեան հոգեբանութիւնը, մտքերը, աշխարհայացքը, մարդկանց կյանքի վերաբերյալ ունեցած հասկացողութիւնները, նրանց զգացմունքները և նրանց ամբողջ բարք ու վարքը: Յեւ խորհրդային մանկաբանութեան մեջ ել շատ ակնբախ կերպով պարզվում է յերեխայի զարգացման վրա սոցիալական միջավայրի հսկայական ազդեցութիւնը և նրա վարքը սոցիալական պայմաններով պայմանավորված լինելը:

Տնտեսական և հասարակական միջավայրի փոփոխման հետ միասին, փոխվում է նաև յերեխաների վարքագիծը և յուրաքանչիւր յերեխայի վարքը կարելի յե բացատրել շրջապատող հասարակութեան դասակարգային հոգեբանութեան ֆոնի վրա:

Վերջապես մարքսիզմի առանձնահատկութիւններից մեկն էլ գիտութեան վերաբերյալ նրա ունեցած հայացքն է, ըստ վորում՝ նա գիտութեան վրա նայում է վոչ թե վորպես սոսկ իմացութեան (созерцание), իրականութիւնը ճանաչելու համար, այլ նաև վորպես ներգործող զենքի՝ այդ իրականութիւնը վերաստեղծելու համար: Համաձայն այդ հայացքի, տեսութիւնը (теория) ճիշտ է այնքան, վորքան նրա փոփոխվող դերը գործնական կյանքում արդարանում է. և տեսութեան արժեքը կայանում է նրանում, վոր նա ոգնում է հպատակեցնել մեզ ընութեան տարերային ուժերը, վորոնց տիրապետելով մենք կերպարանափոխում ենք կյանքը: Յեւ խորհրդային մանկաբանութեան ամենաարժեքավոր մասը հանդիսանում է պեդոսիսիկան. դա մանկա-

բանութեան այն մասն է, վոր տեսութիւնը գործադրում է նոր մարդ դաստիարակելու և մարդկային ցեղն ազնվացնելու կենսական գործնական խնդիրները լուծելու նպատակով:

Այն դիտական հատուկ մեթոդները՝ Մանկաբանութեան վոր գործադրում է մանկաբանութիւնն հասուկ մեթոդները. իր զանազան պրոբլեմները լուծելու համար՝ շատ բազմազան են: Լուծելու յենթակա հարցերի ընութից է կախված այս կամ այն մեթոդի ավելի նպատակահարմար և արդիւնավետ լինելը: Մանկաբանութիւնը դիմում է նաև մի շարք ուրիշ մեթոդների:

Ա.) Անհատներն ուսումնասիրութեան մեթոդ. մի մեթոդ, վոր առանձին-առանձին յերեխաներին ուսումնասիրում է մանրադրնային կերպով և հնարավորութիւն է տալիս հաշիւ առնել նրա զարգացման բոլոր պայմանները և հետապնդել բոլոր ազդեցութիւններին՝ վորքան կարելի յե ճիշտ և լրիւ:

Բ.) Ընդհանրացնող (генерализирующий) մեթոդ. վորը հնարավոր է դարձնում ուսումնասիրել մանկան վորոշ մասսա կամ խումբ՝ իր ամբողջութեան մեջ, ըստ վորում առանձին յերեխան հասկացվում է վորպես տվյալ շարքի միավոր:

Գ.) Մանկաբանութիւնը կիրառում է նաև յերեխայի ամբողջական ուսումնասիրութեան մեթոդը. այսինքն՝ դիտողական մի մեթոդ, վոր յերեխայի բարք ու վարքն ուսումնասիրում է իր բնական միջավայրում, պայմանների կենսական բարդութեան մեջ: Բայց նա չի հրաժարվում նաև անալիտիկ ուսումնասիրութիւնից, յերբ մանկան առանձին ֆունկցիաները ճանաչվում են արհեստական փորձառական (эксперименталь) դրութեամբ այնքան, վորքան այդ ուսումնասիրութիւնը հնարավորութիւն է տալիս յերեխայի բարք ու վարքի առանձին կողմերի հասկացողութիւնը խորացնելու:

Մանկաբանութիւնն ոգտվում է նաև բնախոսական (ֆիզիոլոգիական) մեթոդից (այսպես ասած պայմանական օեֆլեքսների մեթոդ), վորը թույլ է տալիս պարզարանել յերեխայի մեխանիզմի նյութական հիմունքը:

Նա կիրառում է նաև հոգեբանական մեթոդը, վորը լուսարանում է յերեխաների գիտակցական կյանքը և նրանց վարքը, նպատակաձգուման և հասարակական բովանդակութեան տեսակետից:

Հոգեբանական մեթոդների մեջ, բացի դիտողական և բարատոր-եքսպերիմենտալ մեթոդներից, կարևոր նշանակութիւն

ունի տեսերի մեքողը, վորի միջոցով կատարվում է հոգեկան ընդունակութիւնների և գործունեութիւնների գիտական չափումը:

Մարդկային բարք ու վարքի, անգիտակցական գրավման և անգիտակցական գործոնների պարզաբանումը տալիս է պսիխոանալիսիկ մեքողը:

Այդ և մյուս մեթոդների, վորոնցով մանկաբանութիւնը ոգտվում է, բնութագծերը կտրվին այն ժամանակ, յերը կքննենք այդ մեթոդներով լուծվող առանձին-առանձին հարցերը:

ՀԱՐՑԵՐ ԻՆՔՆԱՍՏՈՒԳՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մտածեցե՛ք յի՛վ մշակեցե՛ք հետևյալ հարցերը:

- 1) Ի՞նչով և տարբերվում մանկաբանութիւնը յերեխայի հոգեբանութիւնից:
- 2) Ի՞նչումն և կայանում խորհրդային և ամերիկական մանկաբանութիւն տարբերութիւնը:
- 3) Ի՞նչ և գիտելիտ. մատերիալիզմը և ի՞նչ ձևով և նրա սկզբունքները գործադրվում մանկաբանութիւն մեջ:
- 4) Ի՞նչ հարաբերութիւն կա մանկաբանութիւն և մանկաւարժութիւն միջև, և ի՞նչ նշանակութիւն ունի ուսուցչի համար մանկաբանութիւնը:

№ 13

1178

0025396

2013

« Ազգային գրադարան

NL0025396

